

ЛІВАНСЬКА МОДЕЛЬ «КОНФЕСІЙНОЇ ДЕМОКРАТІЇ»

СКОРОХОД Ю.С.,
кандидат історичних наук, доцент

Інститут міжнародних відносин
Київського університету
ім. Тараса Шевченка

Із досягненням незалежності в Лівані, на наш погляд, була запроваджена принципово нова модель забезпечення стабільності, механізм функціонування якої істотно відрізнявся від всіх попередніх моделей, апробованих в період як *мутасарріфату*, так і французького мандату. В попередніх моделях збалансованість інтересів субобщин в більшості випадків була досягнута завдяки наявності реального «центра сили», який знаходився поза межами території Лівану і діяв в якості арбітра. Такими силами були Османська імперія в період Гірського Лівану і Франція в період Великого Лівану. В період незалежності проблема досягнення консенсусу стала проблемою власне ліванських політиків.

Конфесіоналізм як система, що спрямована на досягнення балансу сил

На думку багатьох дослідників, «конфесійна» або за термінологією А.Ліпхарда «консоціальна демократія»¹ як ніяка інша є найбільш адаптованою до ліванських реалій - наявності значної кількості соціокультурних груп², жодна із яких не може претендувати на роль домінуючої і не здатна взяти на себе функції системоутворюючого сегменту, який би міг або з позицій сили, або в результаті своєї кількісної переваги сформувати владні структури.

Основними характеристиками системи «конфесійної демократії» є, на наш погляд, наступні:

- Визнання автономії субобщини (соціокультурної групи), її ролі як суб'єкта політичного процесу. Мета процесу конфесійного збалансування полягає, як зазначав Е.Коурі, не в тому, щоб «зруйнувати силу обшин, а в тому, щоб контролювати її таким чином, щоб вона існувала в більшій мірі як стабілізуючий, аніж дестабілізуючий фактор»³.

- Пропорційність як ключовий принцип представництва конфесійних субобщин у всіх владних структурах країни.
- Наявність різновекторної спрямованості мети та інтересів основних сегментів системи.
- Перманентність конфліктного потенціалу в суспільстві, відсутність консенсусу з ряду принципових питань функціонування системи, що значною мірою зумовлено наявністю цивілізаційного розлому в ліванському соціумі по лінії християни-мусульмани. В результаті цього процес збалансування може бути спрямованим лише на обмеження масштабів та інтенсивності конфліктних ситуацій, що виникають в процесі конфліктної взаємодії субобщин.
- Абсолютна відносність силового потенціалу тієї чи іншої субобщини. Визначення потенціалу цієї сили, з одного боку, відбувається шляхом співставлення з силовим потенціалом інших субобщин, а з другого - їх спроможністю реалізувати свої прагнення. Наприклад, маронітська субобщина протягом тривалого часу була найбільшою і характеризувалася значним силовим потенціалом. Однак в контексті ліванської політики в цілому цього було явно недостатньо для того, щоб силовими методами інтегрувати суспільство або ж монополізувати владу.
- Силова політика певною мірою спрямована не стільки на досягнення якоїсь вигоди, скільки на нейтралізацію стратегії супротивника. Всі інші варіанти можуть призвести до створення загрози існуванню самої системи.
- Відсутність єдиних ціннісних та інших орієнтацій на загальнодержавному рівні, що компенсується, як зазначив Дж.Ентеліс, встановленням простих правил гри⁴. Для ліванського соціуму є характерним наявність такого важливого компоненту, як функціонування спільних інститутів на загальнодержавному рівні за відсутності при цьому спільних цінностей та мотивацій на індивідуальному рівні.

Мета процесу збалансування сил

Запроваджена конфесійна система мала на меті сприяти досягненню стабільності, безпеки, порядку та рівноваги в суспільстві і, на думку Е.Коурі, була спрямована «на максималізацію ролі консенсусу і мінімізацію ролі конфлікту»⁵. Найбільш рельєфно це відслідковується на прикладі виборчої системи Лівану. Серед ключових принципів ліванського парламентаризму можна виокремити принаймні три: 1) певний округ в залежності від його кількісних параметрів обирає визначене число депутатів, які репрезентують найбільші за чисельністю субобщини округу; 2) кожен конфесійний депутат обирається всім електоратом незалежно від конфесійної належності; 3) співвідношення депутатських місць в

ліванському парламенті між християнами і мусульманами становило в період 1940-х-1980-х років 6:5, а в 1990-х роках – 50:50.

Наприклад, виборчий округ Захрані має бути репрезентований в парламенті двома депутатськими місцями, із яких одне має належати шиїту, а друге – греко-католику. Кожен із виборців цього округу має незалежно від конфесійної належності два голоси, які він повинен віддати лише в чітко визначеній пропорції: один за кандидата шиїта та один за кандидата греко-католика (а не, наприклад, два голоси за кандидата однієї общини або ж представників будь-яких інших общин). Як наслідок такого правового примусу, зазначає І.Харік, «...шиїтські кандидати конкурують між собою в рівній мірі, як і католики. Це робить суперництво внутрішньообщинним, а не міжобщинним»⁶.

Стимулюванню міжобщинної взаємодії в процесів виборів та попередженню виникнення розколу електорату вздовж конфесійних ліній сприяла і практика балотування списками (характерна для багатомандатних округів). Кандидати в депутати від різних субобщин, які мають репрезентувати округ в парламенті, укладали між собою угоди, згідно із якими вони балотувалися єдиним списком. Таким чином, конкуренція відбувалася між цими своєрідними передвиборчими блоками (коаліціями), міжконфесійними за своїм характером.

Умови функціонування системи «конфесійної демократії»

Необхідними умовами існування системи «конфесійної демократії» є, на наш погляд, принаймні наступні:

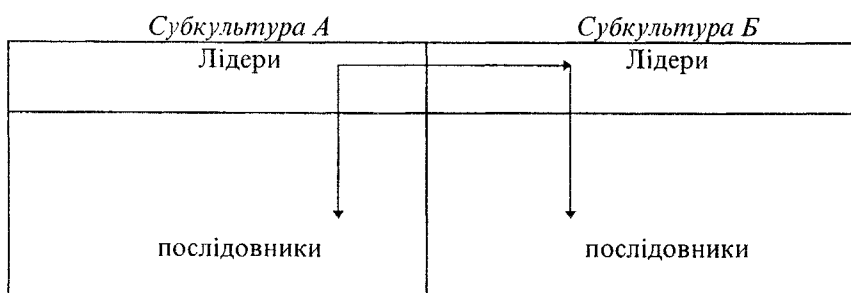
- зацікавленість самих сегментів системи (насамперед політичної еліти основних соціокультурних груп) в її збереженні та досягнення між ними принципової згоди з цього приводу;
- визнання з боку автономних силових центрів необхідності існування системи фактично є передумовою для встановлення взаємозв'язку та взаємозалежності між вищезгаданими центрами, що робить можливим сам процес досягнення балансу сил;
- очевидний характер бачення соціокультурними групами переваг функціонування саме цієї системи і, навпаки, усвідомлення того, що в рамках інших систем будь-яка субобщина буде знаходитись в менш сприятливому становищі;
- відсутність деструктивного впливу зовнішнього фактору;
- здатність самої системи до еволюції шляхом сприйняття та адаптації трансформаційних процесів в рамках ліванського соціуму;
- відносно низький рівень загального навантаження на систему.

Механізм процесу збалансування сил

Модель «конфесійної демократії», що була апробована в Лівані, належить до такого типу моделей організації суспільства, які характеризу-

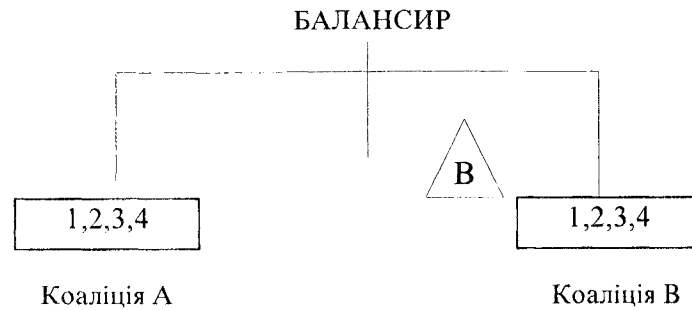
ються важливою роллю еліти в процесі її функціонування. Конфесійні субобщини в Лівані по своїй суті є замкнутими соціокультурними системами, які володіють власними соціальними інститутами, що визначають і регулюють відносини всередині субобщини. Тривалий історичний період співіснування різних ліванських соціокультурних груп в рамках єдиної держави (а раніше - соціально-політичної спільності) не супроводжувався суттєвим розширенням сфери міжконфесійних контактів, навпаки, призвів до посилення етноконфесійного партикуляризму. І сьогодні на масовому рівні в Лівані простежується прагнення представників різних конфесій до обмеження міжобщинних контактів, як правило, побутовою сферою. Можна погодитись з думкою російського вченого А.Б.Зубова стосовно того, що інтенсивність та масштаби соціокультурних запозичень «...в автотонному історико-побутовому контексті залежать не стільки від тривалості контактів, скільки від гостроти потреби в запозиченні»⁷.

Найбільш вдалим відображенням такого типу відносин є схема, запропонована Т.Хеннесі, Е.Азаром та Дж.МакКорміком⁸.

Такий тип соціальних відносин передбачає, що збалансування сил та певне узгодження інтересів відбувається на рівні еліти, яка репрезентує общини чи субобщини, а сам політичний процес є персоніфікованим по своїй суті. Збалансування сил в Лівані відбувається насамперед на общинному рівні в площині християни – мусульмани, що певною мірою є відображенням основного цивілізаційного протиріччя в ліванському соціумі. Разом з тим, в реальних вимірах цей процес набуває більш складного характеру, а самі політичні коаліції в більшості випадків не мають «чистого» конфесійного забарвлення. Це значною мірою зумовлено наявністю суттєвих протиріч між лідерами однієї і тієї ж общини/субобщини (наприклад, Арсланів та Джумблатів серед друзів), різновекторністю їх зовнішньополітичної орієнтації тощо. Окрім того, не всі актори, які беруть участь в політичному процесі, на той чи інший момент приєднуються до тієї чи іншої коаліції. З врахуванням вищезгаданого процес збалансу-

вання сил та інтересів ліванських субобщин може бути умовно відображений в наступній схемі:

1 – родини; 2 – субобщини; 3 – партії; 4 – регіони.

В – актори політичного процесу, які на даний момент не входять до складу коаліцій.

Недоліки системи «конфесійної демократії»

Суттєві недоліки системи «конфесійної демократії» полягають в наявності ряду дихотомій, які лежать в площині «реальність - перспектива»:

- система спрямована на зниження конфліктності в ліванському суспільстві і реально сприяє цьому, локалізуючи конфлікти, що виникають; одночасно на перспективу закладається основа для масштабних конфліктів, що становлять загрозу існуванню самої системи;
- обмежуючи можливість виникнення міжобщинних конфліктів (насамперед шляхом визнання автономності обшин, надання їм статусу основних політичних акторів тощо), система стримує процес формування єдиної політичної культури на загальноліванському рівні, формування єдиних загальноліванських ціннісних орієнтацій, перетворення лояльності по відношенню до держави на домінуючу лояльність в системі;
- статичність системи, обмеженість її адаптаційних можливостей, що знаходить свій вияв в неефективності дії механізму «виклик-відповідь», що, в свою чергу, звужує її здатність адекватно реагувати на радикальні зміни, що відбуваються як на локальному (в рамках системи), так і на регіонально-глобальному рівні (зовнішнє оточення). Нестабільність системи закладена апіорі в самій комбінації автономних сегментів (общин та субобщин), наявності протиріччя між динамікою співвідношення автономних сегментів та жорсткою структурою системи (сталого регламентацією законодавчо закріплених пропорцій субобщинного представництва у

владних структурах). Як наслідок, розв'язання цього протиріччя відбувається лише через масштабний конфлікт при явній загрозі самому існуванню системи.

ПОСИЛАННЯ

¹ Концепція «консоціальної демократії» А.Ліпхарда базується, з одного боку, на принципах функціональної теорії еліт, а з іншого – належить до так званих «інженерних» теорій, спрямованих на поступову та цілеспрямовану трансформацію суспільства у відповідності із наміченими цілями. Головна теза цієї концепції стверджує, що становлення стабільного демократичного суспільства не є неможливим; що уряд, сформований елітним картелем, має на меті перетворити демократію з фрагментованою політичною культурою в стабільну демократію. «Консоціальна демократія» характеризується чотирма визначальними елементами:

1. Уряд «великої коаліції політичних лідерів всіх важливих сегментів плюрального суспільства», який може існувати в різних формах.

2. «Взаємне вето», яким володіють та яке можуть застосовувати всі общини, або ж «погоджені з більшістю права, які слугують в якості додаткового захисту життєвих інтересів общин».

3. «Пропорційність як основний принцип політичного представництва».

4. «Високий рівень автономії кожного сегмента в управлінні своїми власними справами». (Lijphard A. *Democracy in Plural Societies. Comparative Exploration.* – New York, 1977. – P. 25, 37).

² В Лівані нараховується 17 релігійних субобщин. Мусульмани репрезентовані сунітами, шиїтами, друзами, алавітами; християни відповідно – маронітами, греко-католиками, халдеями, сіро-католиками, вірменокатоликами, греко-православними, несторіанами, яковитами, вірмено-григоріанами. На ліванській території проживають також протестанти та невелика кількість послідовників іудаїзму (Межэтнические конфликты в странах зарубежного Востока. – Москва, 1991. – С.105-106).

³ Koury E.M. *The Crisis in Lebanese System. Confessionalism and Chaos.* – Washington, 1976. – P.19.

⁴ Entelis J.P. *Pluralism and Party Transformation in Lebanon.* Al-Kata'ib, 1936-1970. – Leiden, 1974. – P.4.

⁵ Koury E.M. *The Crisis in Lebanese System. Confessionalism and Chaos.* – Washington, 1976. – P. 9.

⁶ Harik I.F. *Lebanon // Electoral Politics in the Middle East: Issues, Voters and Elites.* – London, 1980. – P. 152.

⁷ Зубов А.Б. *Парламентская демократия и политическая традиция Востока.* – М., 1990. – С. 148.

⁸ *Journal of Palestine Studies.* – Spring/Summer 1976. – P.112.